

**Demokrasi ve İnsan
Hakları için Toplumsal
İşbirliği Projesi
Kadıköy Bölgesi Engelliler
Araştırma Sonuçları**

DR. HASAN GÜVENTÜRK

OCAK 2006

ARAŞTIRMANIN AMACI

Engellilerin insan haklarının korunmasına ve demokrasinin geliştirilmesine yönelik pilot projeler/uygulamalar geliştirilirken engellilerin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bir veri tabanı oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda engellilere yönelik projeler hazırlanırken engelli veya aileleriyle yüz yüze görüşmek ve yönlendirmesiz kendilerinin ifade ettiği ihtiyaçları belirlemek son derece yararlıdır.

Toplumun ayrımcılığa uğrayan kesimleri arasında engelliler ilk sırada yer alıyor ve bu insanlar insan hakları ihlallerine sürekli maruz kalıyor. Engelli bireylere uygulanan ayrımcılık okul öncesi dönemde başlıyor. Bu dönemden başlayarak aileler engelli çocuklarını kaydedecek okul bulmakta zorlanıyor. Engelli çocuğu olmayan aileler okullara baskı yaparak engellilerin anaokullarına kayıt olmalarını engelliyor.

İlkokul döneminde gerek kaynaştırmaya gerekse özel alt sınıflara devam eden engelli çocuklar akranları tarafından dışlanıyor ve damgalanıyor. Deneyimsiz öğretmenler ve uygunsuz koşullar ve bilinçsiz aileler bu çocukları son derece olumsuz etkiliyor ve okuldan uzaklaştırıyor. Çukurova bölgesinde ilköğretim çağındaki engelli çocukların iç dünyasını incelemeye yönelik yapılan bir araştırmada çocukların % 79'unda depresyon ve anksiyete belirtileri mevcut ve % 24'ü yaşamak istemediğini belirtiyor.

Engellilere yönelik mesleki eğitim uygulamaları son derece yetersiz. Bu programlara katılan engelliler de okul bitiminden sonra bu birikimlerini kullanacak istihdam olanağı bulamıyor ve sonuçta yine evlerine kapanıyor. Bu hem kendilerini hem de aileleri olumsuz etkiliyor. Yine Çukurova Bölgesinde engelli ailelerinin ruhsal durumlarını ölçmeye yönelik yapılan bir araştırmada engelli ailelerinin % 71'inde depresyon ve anksiyete belirtileri mevcut ve yine bu ailelerin %25'i yaşamdan hiç keyif almadığını ifade ediyor ve intiharı düşünüyor. Erişkin yaşa gelen ve anne-babası yaşlanan engellilerde ise bakım sorunu ortaya çıkıyor nitekim kimsesiz engellilerin bakımını yapacak kuruluş hemen hemen hiç yok.

Engellilerin uğradığı bu ayrımcılığı en aza indirmek, onları sosyal hayata ve üretim sürecine kazandırmak için çözüm önerileri geliştirirken, engellilerin yaş, engel durumu, öğrenim durumu, özel eğitim ve mesleki eğitimden faydalanma oranı, işsizlik oranı, gelir durumu ve temel ihtiyaçları gibi bilgilere ulaşıldığında uygulanacak proje ve çalışmalar daha akılcı planlanacaktır.

1. YÖNTEM

Verilere ulaşmak için öncelikle Kadıköy Belediyesi Engelli Danışma ve Dayanışma Merkezi, Engelsiz – İş Projesi, Kadıköy Kaymakamlığı, muhtarlıklar ve Aile Danışma Merkezlerindeki kayıtlı engelli listeleri elde edilmiş ve bu listelerden tesadüfi 250 engelli seçilmiştir. Bir ay boyunca 250 engelli ve/veya ailesi ile evde veya Kadıköy Belediyesi Engelli Danışma ve Dayanışma Merkezinde yüz yüze görüşülmüş ve hazırlanan anket formu doldurulmuş ve ihtiyaçları sorulmuştur. Çalışma boyunca 4 engelli birey istihdam edilmiştir.

2-ÖRNEKLEME YÖNTEMİ

Araştırma bedensel, zihinsel, görme ve işitme engelli bireyleri içermektedir. Bireyler elde edilen listeden tesadüfi seçilmiştir. Toplam 250 engelli ve/veya ailesi ile görüşülmüş ve anket uygulanmıştır. Amaç engelli ve ailesinin yaş, cinsiyet, mesleki ve sosyokültürel durumlarını ortaya çıkarmak ve kendilerinin belirlediği beklenti ve ihtiyaçlarını tespit etmektir.

Eleman : Engelsiz – İş Projesine müracaat etmiş lise mezunu engelliler

Birim : Kadıköy Belediyesi Engelliler Danışma ve Dayanışma Merkezi

Kapsam : Kadıköy Belediyesi Engelli Danışma ve Dayanışma Merkezi, Engelsiz – İş Projesi, Kadıköy Kaymakamlığı, muhtarlıklar ve Aile Danışma Merkezlerinde kayıtlı engelliler

Zaman : Bir ay boyunca mesai saatleri dahilindeki zaman dilimleri

3-BULGULAR

SIKLIK DAĞILIMLARI

1. CİNSİYET SIKLIK DAĞILIMI

	Sıklık	Oran	Geçerli oran
Kadın	82	%32.8	%32.8
Erkek	168	%67.2	%67.2

Görüşülen engellilerin %33.2'si kadın, %66.8'i erkektir. Bu da engelli ailelerinin erkek engelli çocuklarının sorunlarına çözüm bulmak için daha çok çaba harcadıklarını göstermektedir.

2. YAŞ SIKLIK DAĞILIMI

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
0 – 6 yaş	15	6	6
6 – 12 yaş	25	10	10
12 - 18 yaş	35	14	14
18-24 yaş	50	20	20
24yaş ve üzeri	125	50	50

Görüşme yapılan engellilerin %6'sı okul öncesi, %10'u ilkokul, %14'ü orta ve lise, %20'si üniversite %50'si erişkin yaş grubundadır. Kamu kurumlarına destek için müracaat eden engellilerin %70'i 18 yaş üzerindedir. 18 Yaş öncesi engelliler özel eğitim ve mesleki eğitim kurumlarına yönelmekte ancak bu okulları da bitirdikten sonra iş ve istihdam olanağı bulamadıklarından evlerine kapanmakta ve sıkıntılarla baş edemeyen çaresiz aileler kamu kurumlarına yönelmektedir.

1. ENGEL DAĞILIM SIKLIĞI

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Bedensel	89	35.6	35.6
Zihinsel	87	34.8	34.8
Zihinsel ve bedensel	34	13.6	13.6
Görme	13	5.2	5.2
İşitme	19	7.6	7.6
Karma engelli	8	3.2	3.2

Görüşme yapılan engellilerin %35.6'sı bedensel, %34.8'i zihinsel, %13.6'sı bedensel ve zihinsel (cerebral palcy), %5.2'si görme, %7.6'sı ise işitme, %3.2'si karma engellidir. Burada görme ve işitme engellilerin kuruluşlara müracaat oranının azlığı göze çarpmaktadır. Görme engellilerin çok faal çalışan sivil toplum kuruluşları vardır ve görme engelliler buralara daha

çok müracaat etmektedirler. İşitme engellilerin bu şekilde faal sivil toplum kuruluşları olmamasına rağmen katılım azlığı dikkati çekmektedir.

4-GELİR DURUMU SIKLIĞI DAĞILIMI

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Hiç bir geliri yok	152	60.8	60.8
Özrlü maaşı alıyor	63	25.2	25.2
SSK'lı bir işte çalışıyor	8	3.2	3.2
Emekli	15	6	6
Diğer	12	4.8	4.8

Engellilerin gelir durumlarına bakıldığında %60.8 gibi çok büyük oranının hiçbir gelirin olmadığı göze çarpmaktadır. Engellilerin sadece %3.2'si SSK'lı bir işte çalışmaktadır. Bu da engellilerin toplumdan ve sosyal hayattan ne kadar uzak yaşadıklarının çarpıcı bir göstergesidir.

5- ÖĞRENİM DURUMU SIKLIĞI DAĞILIMI

a- Bedensel Engelliler Öğrenim Durumu Sıklığı

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Okur yazar değil	6	6.74	6.74
Okur yazar	7	7.86	7.86
İlkokul	30	33.8	33.8
Ortaokul	17	19.1	19.1
Lise	17	19.1	19.1
Üniversite	12	13.4	13.4

b- Zihinsel Engelliler öğrenim durumu sıklığı dağılımı

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Okur yazar değil	58	67.44	67.44
Okur yazar	4	4.65	4.65
İlkokul	18	20.93	20.93
Lise	6	6.98	6.98
Üniversite	-	0	0

c-Bedensel ve zihinsel engelliler öğrenim durumu sıklığı dağılımı

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Okur yazar değil	28	82.36	82.36
Okur yazar	1	2.94	2.94
İlkokul	4	11.76	11.76
Ortaokul	1	2.94	2.94
Lise	0	0	0
Üniversite	0	0	0

d-Görme engelliler öğrenim durumu sıklığı dağılımı

	Sıklık	Oran %	Geçerli Oran %
Okur yazar değil	2	15.38	15.38
Okur yazar	0	0	0
İlkokul	7	53.86	53.86
Lise	2	15.38	15.38
Üniversite	2	15.38	15.38

e-İşitme engelliler öğrenim durumu sıklığı dağılımı

	Sıklık	Oran %	Geçerli Oran %
Okur yazar değil	1	6.67	6.67
Okur yazar	0	0	0
İlkokul	7	46.66	46.66
Lise	4	26.67	26.67
Üniversite	3	20	20

f- Karma engelliler öğrenim durumu sıklığı dağılımı

	Sıklık	Oran %	Geçerli Oran %
Okur yazar değil	3	37.5	37.5
Okur yazar	0	0	0
İlkokul	2	25	25
Ortaokul	2	25	25
Lise	1	12.5	12.5
Üniversite	0	0	0

Eğitim durumlarına bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin en fazla zihinsel+bedensel engelli grupta olduğu görülmektedir. Bunu zihinsel engelliler izlemektedir. En yüksek okuma yazma oranı bedensel engellilerdedir ancak onlarda da üniversite mezuniyet oranı oldukça düşüktür.

6- MESLEKİ EĞİTİM SIKLIĞI DAĞILIMI

	Sıklık	Oran %	Geçerli oran %
Bedensel Engelliler	26	29.2	29.2
Zihinsel Engelliler	4	4.65	4.65
Bedensel+zihinsel Engelliler	1	2.94	2.94
Görme Engelliler	5	38.46	38.46
İşitme Engelliler	3	15.78	15.78
Karma Engelliler	0	0	0
Engelliler Toplam	39	15.6	15.6

7- ÖZEL EĞİTİMDEN FAYDALANMA SIKLIĞI DAĞILIMI

	Sıklık	Oran	Geçerli oran
Zihinsel Engelliler	23	26.43	26.43
Bedensel Engelliler	3	3.37	3.37
Bedensel+Zihinsel Engelliler	6	17.64	17.64
Görme Engelliler	1	7.69	7.69
İşitme Engelliler	0	0	0
Karma Engelliler	1	12.5	12.5

Her engelli bireyin diğer engelsiz çocuklar gibi eğitim alma hakkı vardır. Ancak Engellilerin bu haklarını da yeterince kullanamadıkları gözlenmektedir.

8- TEMEL İHTİYAÇLAR DAĞILIMI

	Sıklık	Oran	Geçerli oran
Sağlık yardımı	22	8.8	8.8
Nakdi yardım	93	37.2	37.2
İstihdam	43	17.2	17.2
Cihaz-Protez	12	4.8	4.8
Eğitim	28	11.2	11.2
Diğer	30	8.8	8.8
Acil İhtiyacı yok	22	12	12

Engellilere acil ihtiyacı sorulduğunda; %37.2 ile en yüksek oranda maddi yardım ihtiyaçları olduğu ifade edilmiştir. Bunu %17.2 ile iş ve istihdam, %11.2 ile eğitim, %8.8 ile sağlık , %4.8 ile cihaz ve protez ihtiyaçları dile getirilmiştir. Ankete katılan Engellilerin sadece %12'si herhangi bir ihtiyacının olmadığını belirtmiştir. Engellilerin neredeyse yarısının acil nakdi yardım talebi dikkat çekicidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Ankete katılan engellilerin 2/3'ünü erkekler oluşturmaktadır. Aileler erkek engelli çocuklarının sorunları için daha çok müracaat etmektedir. Bu durumda engelli kız çocukları engelliliklerinin yanında 2. bir ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Engelli kız çocuklarının tespiti için ev bazlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.
2. Ankete katılan engellilerin %70'i 18 yaşın üzerindedir. Bu da en sorunlu grubun erişkin engelliler olduğunu göstermektedir. 18 yaşına kadar çeşitli kurumlarda özel eğitim ve rehabilitasyon alan engelliler, mesleki eğitim ve uygulama okullarının yetersizliği ve azlığı, korumalı iş atölyelerinin yokluğu ve uygunsuz kentsel yapılanma nedeniyle evlerine kapanmakta ve öğrenmiş oldukları becerilerini de kaybetmektedir. Erişkin engellilerin aileleri yaşlanmaya başladığından çocukları için daha çok kaygı duymaya başlamakta ve çocuklarının geleceği için kamu kurumlarına müracaat etmektedirler. Erişkin engellilerin sosyal katılımlarının sağlanması için, onlara uygun iş ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve aileleri yaşlanan engellilerin bakımının sağlandığı merkezlerin inşa edilmesi gerekmektedir. Engellilerin çalıştığı işyerlerinde çalışma kapasitelerinden ötürü maliyet yüksektir. Bu nedenle üretilen ürünlerin pazarlanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla mevcut istihdam çalışmalarının yanı sıra korumalı iş atölyeleri inşa edilmelidir ve bu işyerlerine devlet desteği şarttır.
3. Ankete katılan engellilerin çoğunluğunu bedensel ve zihinsel engelliler oluşturmaktadır. Görme engellilerin katılım azlığı etkin sivil toplum kuruluşları ile açıklanabilir. Ancak işitme engellilerin katılım azlığı dikkat çekicidir. İşitme engellilere ulaşmak ve sorunlarını tespit etmek için ek çalışmalara ihtiyaç vardır.
4. Ankete katılan engellilerin %60.8'inin hiçbir gelirinin olmadığı ve %25.2'sinin özürlü maaşı aldığı göz önünde bulundurulursa engellilerin büyük çoğunluğunun engelliliklerinin yanı sıra iş ve parasal sorunlarla karşı karşıya oldukları görülmektedir. Bir kez daha korumalı iş atölyelerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
5. Engellilerin okuma yazma oranı genel popülasyondan oldukça düşüktür.
 - Engellilerin okullara ulaşım sorunları
 - Okulların fiziki şartlarının yetersizliği
 - Engelsiz öğrencilerin ve ailelerinin engelli çocuklara ve ailelerine uyguladıkları ayrımcılık
 - Öğretmenlerin bilgi eksiklikleri
 - Engelli ailelerinin çocuklarını gizlemeleri...

gibi nedenler engellilerin okullara devam etmelerini güçleştirmektedir. Bu bağlamda okulların engellilerin de eğitim alabileceği şekilde yeniden organizasyonu ve fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca öğretmenlerin ve velilerin bilinçlenmeleri için eğitim programları düzenlenmelidir.

6. Ankete katılan engellilerin sadece %15.6'sı bir mesleki eğitim kursuna katılmıştır. Bu da engellilerin istihdam çalışmalarında var olan sorunları artırıcı bir etmendir. Engellilere kendi kapasiteleri doğrultusunda bir meslek öğretmek ve onlara uygun iş imkanları sağlamak toplumsal görevimizdir. Aksi takdirde engelliler kendilerini toplumda yararsız ve değersiz hissedeceklerdir. Bu mesleki kursların düzenlenmesinde kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler işbirliğinde hareket etmelidir.
7. Karma eğitim sisteminin yeterli olmadığı bazı durumlarda engelliler özel eğitime ihtiyaç duymaktadır. Türkiye Engelli Hakları Bildirgesine imza atmış bir ülkedir ve bu bağlamda engellilerin özel eğitimden faydalanmalarını sağlamayı taahhüt etmiştir. Ülkemizde özel eğitim devlet okullarındaki özel alt sınıflarda ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmektedir. Devlet okullarındaki özel alt sınıf sayısı yetersizdir. Özel kurumlardan da sadece SSK ve Emekli Sandığına bağlı ailelerin çocukları yararlanabilmektedir. Sosyal güvencesi olmayanlar ve Bağ Kur'lular bu imkanlardan faydalanamamaktadır. Bu anayasanın eşitlik prensibine aykırı bir durumdur. Her çocuğun eğitime hakkı vardır. Ayrıca SSK ve Emekli Sandığı da engelliler için sadece ayda 8 saat özel eğitim masraflarını karşılamaktadır. Bu ise çok yetersizdir. Ankete katılan engellilere baktığımızda eğitime en çok ihtiyacı olan zihinsel engelliler ve cerebral palsililerde bile özel eğitimden faydalanma oranları %26.43 ve %17.64'tür. Bu da çok düşük bir orandır. Bu oranın düşüklüğünde devlet ve özel kurumlarının yetersizliğinin yanı sıra ailelerin bilgi eksiklikleri ve ekonomik yetersizliklerinin de rolü vardır. Engellilerin özel eğitim imkanlarından faydalanabilmeleri için özel eğitim uygulayan okul sayısının artırılmasının yanı sıra ailelerin de bu konuda bilinçlendirilmesi ve sosyal güvencesi olmayan çocuklara devlet desteği şarttır.
8. Engellilere verilecek hizmetler planlanırken onların belirttikleri acil ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ankete katılan engellilere acil ihtiyaçları yönlendirmesiz sorulduğunda en çok maddi yardım ve iş ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmaktadır. İstihdam çalışmaları yapılırken onların acil maddi yardım talepleri yerine getirilmelidir. Bu konuda kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü yardım kuruluşları devreye sokulmalıdır. Eğitim ihtiyaçlarına yukarıda değinilmişti. Sağlık muayene ve tedavi ihtiyaçları için öncelikle hastanelere ulaşım sorunları çözülmeli ve hastanelerde engelliler için özel birimler açılmalıdır. Nitekim engelliler hastanelerdeki kuyruklarda uzun süre bekleyememekte ve ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Son olarak engellilerin cihaz ve protez ihtiyaçlarının temini için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü yardım kuruluşları işbirliği yapılmalıdır.